

Konut Uyg.Ar

**İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KONUT ARAŞTIRMA VE UYGULAMA
MERKEZ MÜDÜRLÜĞÜ**

YAZAR: ZEYNEP AKOĞLU (İTÜ)

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR TURİZM TÜRÜ:

'EKOTURİZM'

(DÜNYADAN ve TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER)

Aralık 2018

İÇİNDEKİLER

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	4
2. EKOTURİZMİN TANIMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ	5
3. EKOTURİZMİN İLKELERİ ve ETKİLERİ	8
3.1. EKOTURİZM İLKELERİ	8
3.2. EKOTURİZMİN ETKİLERİ	9
3.2.1 Çevresel Etkiler	9
3.2.2. Ekonomik Etkiler	10
3.2.3. Sosyokültürel Etkiler	11
4. DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE EKOTURİZMİN YERİ	12
4.1. DÜNYADA EKOTURİZM SEKTÖRÜ	12
4.2.TÜRKİYE’DE EKOTURİZM SEKTÖRÜ	15
5. SONUÇ	19

Sürdürülebilir Bir Turizm Türü: 'Ekoturizm' (Dünyadan ve Türkiye'den örnekler)

Özet

Dünya ekonomisinin en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olan turizm, gelişmekte olan ülkelerin en temel gelir kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olumlu etkilerinin yanı sıra turizm sektörü bulunduğu konumu cazibe merkezi haline getirmesiyle beraber birçok olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir. Bu durum, turizm sektörü içerisinde bir alternatif ihtiyacını beraberinde getirmiş ve sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada; sürdürülebilir turizm kavramının kitle turizmine karşı ürettiği turizm türlerinden ekoturizm anlayışının tarihsel süreç içerisindeki farklı tanımlarına, tarihsel gelişimine, ilkelerine ve çevresel, ekonomik ve sosyokültürel olmak üzere etkilerine yer verilmiştir. Ekoturizmin hem dünya üzerindeki hem de Türkiye kapsamındaki örnekleri incelenmiş, bu örneklerin buldukları konuma olumlu ve olumsuz etkileri incelenerek sayısal verilerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilirlik, Ekoturizm, Ekonomi, Katma Değer

A Sustainable Tourism Type: 'Ecotourism' (Examples from the world and Turkey)

Abstract

Tourism, one of the fastest growing sectors of the world economy, is seen as one of the most powerful income sources of developing countries. In addition to the economic, socio-cultural and environmental positive effects, the tourism sector brings many negative effects together with its position as a center of attraction. This situation brought an alternative need within the tourism sector and the concept of sustainable tourism emerged.

In this study; The concept of sustainable tourism has been given to different definitions, historical development, principles and effects of ecotourism in the historical process. Ecotourism and the world on both samples were examined within the scope of Turkey, where they were located by examining the positive and negative effects of these examples are supported with quantitative data.

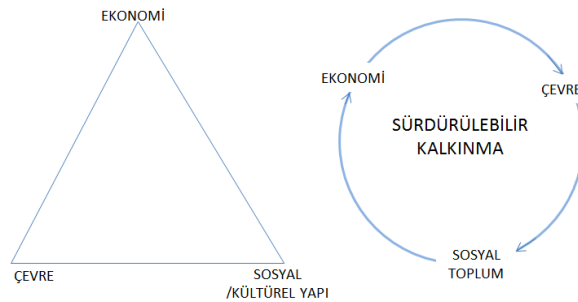
Keywords: Tourism, Sustainability, Ecotourism, Economy, Added Value

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI ve SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Turizm, dünya ekonomisinin hızla büyüyen sektörlerden birisidir. Gelişmekte olan ülkelerin en temel gelir kaynaklarından biri olarak görülen turizm sektörü, bu ülkelerdeki doğal ve kültürel varlıkların buldukları konumu cazibe merkezi haline getirmeleri ve ziyaretçi çekmeleri sebebiyle turizm sektöründen fayda sağlamak açısından bir aracı görevi görmektedir. Turizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan pozitif etkilerinin yanısıra, plansız gelişme ve büyüme ile ortaya çıkan negatif etkileri de söz konusudur. Buldukları konumu cazibe merkezi haline getirmeleri sonucunda çevresel ve sosyo-ekonomik açıdan tahribatın yaşanması, mevcut dokunun bozulması gibi negatif etkilere sebep olmaktadır. Meydana gelen bu negatif etkilerin düzeltilmesi en iyi ihtimalle uzun bir sürece ihtiyaç duymakta ya da eski haline dönüştürülmesi imkansız hale gelmektedir.

Bu durum alternatif bir turizm anlayışının ortaya konmasını gerektirmiştir. Son dönemlerde üzerinde yoğunlaşılacak bir kavram olan 'sürdürülebilirlik' kavramı, turizm ile entegre edilmiş ve ortaya 'sürdürülebilir turizm' kavramı çıkmıştır. Sürdürülebilir turizm anlayışının temelinde; doğal kaynakların bilinçli kullanımının yaygınlaştırılması, ülkelerin sahip oldukları değerlerin gelecek kuşaklara da aktarılabilmesi, ekonomik kazancın devamlılığının sağlanması ve turizm yoluyla sosyal fayda sağlanması yer almaktadır (Alkan, 2015).

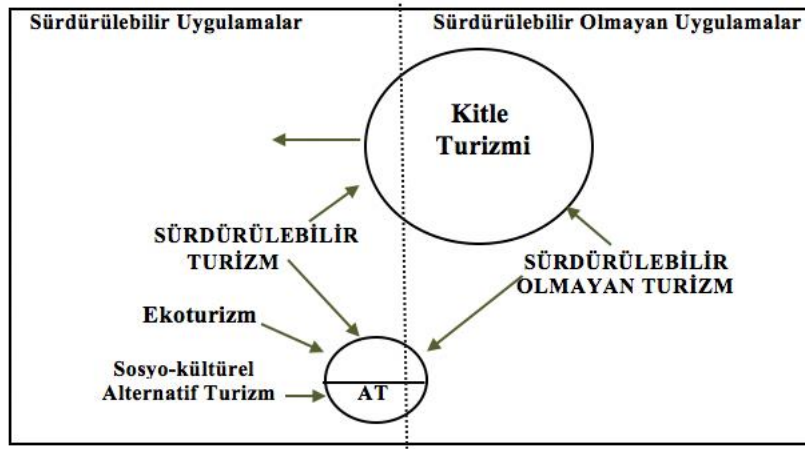
Sürdürülebilirlik kavramı, Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen 'İnsanın Çevresi' (UNCHE: United Nations Conference on the Human Environment) konulu konferansa kadar tam olarak temellendirilememiştir. Gerçekleştirilen bu konferansın ardından 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ile sürdürülebilirlik; günümüzün ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerine zarar vermeden karşılanması olarak ifade edilmiştir (Brundtland, 1987).

Şekil1.1 Sürdürülebilirlik Üçgeni ve Sürdürülebilir Kalkınmanın Üçlü Yapısı

Kaynak: Ukaga, Maser, ve Reichenbach, 2010, Figure 8.2; Baker, 2006, s.7-8.

Sürdürülebilir turizm ile kullanım alanlarını geliştirmek ve turizmi mevsimlik bir faaliyetin ötesine taşımak amacıyla kitle turizmine karşı ‘ekoturizm’, ‘doğa turizmi’, ‘bilinçli turizm’, ‘ekolojik turizm’ gibi doğayı değiştirmeden, bozmadan, kaynakları tüketmeden kullanan yeni turizm türlerine doğru bir yönelim meydana gelmiştir (Erdoğan, 2014). 1990’ların ortalarına gelindiğinde, ekoturizmin turizm sektörünün önemli bir parçası olmaya başladığı görülmüştür. Uluslararası Ekoturizm Topluluğu’nun (TIES) 2006 raporu doğa turizminin tüm uluslararası seyahat harcamalarının %7’lik kısmını oluşturduğunu ve uluslararası pazarda ortalama yıllık büyümenin %10-12 olduğunu göstermiştir. 2004 yılında, dünyada tüm turizm endüstrisi içinde ekoturizm ve doğa turizmi 3 kat daha hızlı büyüme kaydetmiştir (Akay ve Zengin, 2012).

Şekil 1.2 Sürdürülebilirlik, Kitle Turizmi, Alternatif Turizm (AT) ve Ekoturizm Arasındaki Algılanan İlişki (Weaver, 1999).

Kaynak: Erdoğan, 2014, Şekil 1; Weaver,1999, s. 3.

2. EKOTURİZMİN TANIMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

Ekoturizm kavramının kökeni Yunanca oikos (ev) ve logos (kelime)’a dayanan, organizmalar ve onların çevreleri ile ilişkilerini inceleyen ve bilimsel anlamda ekoloji olarak adlandırılan kelimedenden ortaya çıkmıştır (Kuter ve Ünal,2009). Ekoturizm kavramının etimolojisi konusunda literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Farklı dönemlerde ortaya konan çeşitli tanımları bulunmaktadır. Kimi araştırmacılara göre, ekoturizm kavramının kökeninin Hetzer’in 1965 yılındaki ekoturizm konulu yazılarına dayandığı savunulmaktadır. Hetzer’e göre ekoturizm; özellikle kuşlar ve diğer yaban hayatı, doğal alanlar, kayalıklar, mağaralar, fosil alanları, arkeolojik sitler, sulak alanlar ve nadir türler veya tehlike altında türlerin bulunduğu alanlar gibi doğal ve arkeolojik kaynaklara dayanan bir turizm çeşididir (Caldicott ve Fuller, 2005).

Hetzer daha faydalı bir turizm için dört ana prensip ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, minimum çevresel etki, ikincisi yerel kültüre minimum etki ve maksimum saygı, üçüncüsü yerel ekonomiye maksimum fayda ve sonuncusu ise turistlerin maksimum deneyim kazanması olarak sıralanmaktadır (Çelem ve Kılıç, Benzer, 2007).

Higgins (1986)'e göre; ekoturizm kavramı literatürde ilk kez, 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanılmıştır.

Öztürk (2005)'e göre ise; ekoturizm kavramı ilk olarak 1987 yılında Ceballas-Lascurian tarafından, 'insanın olumsuz etkilerinin nispeten az olduğu alanlara manzara, bitki örtüsü ve hayvanların yanı sıra geçmişte ve günümüzde halen bulunan kültürel kaynak değerlerine hayranlık duymak, hoşlanmak ve özel bir çalışma yapmak için yapılan seyahatler' olarak tanımlanmıştır.

Tanımlayan Literature	Tanım Definition
Kutay, 1989	Ekoturizm toplumsal hayat içerisindeki ekonomik sektörlerle açıkça ilişkilendirilen biyolojik kaynaklar ile turizmin bir parçası olarak planlanan doğal alanların kalkındırılmasında-geliştirilmesinde kullanılan bir modeldir.
Ceballos ve Lascurain, 1989a	Nispeten bozulmamış, dokunulmamış doğal alanlara, bu alanların yabancı bitki ve hayvanlarını, manzaralarını ayrıca kültürel çekiciliklerini dışlamadan öğrenmek, duygusal olarak tatmin olmak gibi özel amaçlarla seyahat etmektir.
Boo, 1991a	Ekoturizm doğa turizmi ile sinonimdir. Ekoturizm kuş, balina gözlemi, yabancı bitki fotoğraflama gibi tüketici olmayan bir rekreasyondur.
Boeger, 1991	Ekoturizm dünyanın yenilenebilir kaynakları yanında, diğer kültürlerin çeşitliliği ve saygınlığına itibar gösteren, çevresel olarak güvenli turizmdir.
Ecot.Association of Australia, 1992	Çevresel ve kültürel anlayış, koruma ve kıymet bilirliliği güçlendiren, ekolojik olarak sürdürülebilir turizmdir.
Norris, 1994	Yerel ekonomik faydaların sağlanması ile kaynakların korunması bir arada yürütmedikçe, bu çeşit turizm ekoturizm değildir.
Scace ve ark., 1992	Yerel halkın katılımını dikkate alarak, ekosistem korumaya katkı yapan doğa seyahatidir.
Ecotourism Society, 1993	Çevrenin doğal tarihini ve kültürünü anlamak için, yerel halka doğal kaynakların korunması konusunda ekonomik fırsatlar yaratırken, ekosistem bütünlüğünü değiştirmeyen doğal alanlara yönelik özel amaçlı seyahatlerdir (daha sonra şu şekilde kısaltılmıştır: yerel halkın yaşam olanaklarını sürdüren ve çevreyi koruyan, doğal alanlara yönelik sorumlu seyahattir).
Commonwealth Department of Tourism, 1994	Ekoturizm, doğal çevrenin eğitimini ve yorumlanmasını içeren ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir anlayışla yönetilen, doğaya dayalı turizmdir.
Eagles, 1994	Sürdürülebilir turizmin tüketim karakterli olmayan dört şekildedir biri ve bir alt piyasasıdır. Yabancı doğal çevreleri öğrenmeyi ve keşfetmeyi amaçlayan seyahatleri içerir.
Tickell, 1994	Herhangi birine zarar vermeksizin, insan kültürü ve doğal hayatın şaşırtıcı çeşitliliğinden zevk almak amacıyla yapılan seyahatlerdir.
Blamey, 1997	Ekoturizm, insanların nispeten bozulmamış, evlerinden 40 km den daha uzak doğal alanlara, yöredeki yabancı bitkileri, hayvanları, manzaraları ve bunların yanında, alanda bulunan kültürel değerleri keşfetmek, öğrenmek ve onlara kıymet vermek ana amacıyla yaptıkları bireysel faaliyetlerden biridir.

Şekil 2.1 Ekoturizm Tanımları (Rahemtulla ve Wellstead, 2001).

Kaynak: Yılmaz, Ok ve Okan, 2004; Tablo 1, Rahemtulla ve Wellstead, 2001, s. 2.

Uluslararası Ekoturizm Derneği (TIES – The International Ecotourism Society) ise; 1990 yılında ekoturizm kavramının tanımını, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını geliştiren, doğal alanlara yapılan sorumlu seyahat olarak ortaya koymuştur.

Weaver ve Oppermann'a göre ise; 2000 yılında ekoturizm kavramı, bazen kültürel değerleri de kapsayarak doğal çevreyi öne çıkaran, sürdürülebilir bir şekilde yürütülen, keşif ve öğrenmeye yönelik bir turizm etkinliği olarak ortaya konmuştur (Weaver ve Oppermann, 2000).

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN - International Union for Conservation of Nature) ise; 1996 yılında ekoturizm kavramını, geçmiş ve gelecekteki kültürel özelliklerin her birine eşlik ederek düşük ziyaretçi etkisi ile korumayı geliştiren, yerel halkın aktif sosyo-ekonomik katılımına olanak tanıyan, doğadan zevk almak ve doğanın değerini anlamak amacıyla doğal alanda yapılan çevresel açıdan sorumlu seyahat olarak tanımlamıştır (The Nature Conservancy, 2009).

Saskatchewan Ekoturizm Topluluğu tarafından; eğitim, takdir etmek ve yabancı bitki ve hayvanlar ile kültürel özelliklere sahip olan doğadan zevk almak amacıyla, nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş, doğal alanlara yapılan saygılı ve çevreye karşı sorumlu seyahat olarak bir ekoturizm tanımı yapılmıştır (Saskatchewan Environmental Society, 2009).

Collin tarafından ise; 2004 yılında doğal kaynakların korunmasıyla yerel halka mali faydalar sağlayan ve çevreyi olumsuz etkilemeden, insanların doğal alan bilincini artıran turizm türü olarak tanımlanmıştır (Erdoğan, 2014).

1998'de Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi 2002 yılını 'Uluslararası Ekoturizm Yılı' olarak ilan etmiştir. 2001 yılından başlayarak, Mozambik, Brezilya, Avusturya, Seyşel Adaları, Cezayir, Ekvator, Maldiv Adaları, Fiji ve İsveç'te 'Ekoturizmin Yönetimi, Gelişimi ve Planlanması' konusunda çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. 2002 yılında Kanada'da UNEP önderliğinde 'Quebec Dünya Ekoturizm Zirvesi' toplanmıştır, bu ekoturizm konusunda yapılan ilk dünya zirvesidir (Erdoğan, 2014).

2002 yılında gerçekleşen 'Quebec Dünya Ekoturizm Zirvesi'nde; ortak bir ekoturizm tanımı 'yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım' olarak belirlenmiştir.

3. EKOTURİZMİN İLKELERİ VE ETKİLERİ

3.1. EKOTURİZMİN İLKELERİ

Bir önceki bölümde detaylı bir şekilde açıklandığı üzere, ekoturizm kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Bu tanımların benzer yönleri biraraya toplandığında ortaya ekoturizmin ilkeleri çıkmaktadır.

WTO (World Trade Organization), 2002 yılında ekoturizmin ilkelerini belirlemiştir, bu ilkeler ülkemiz tarafından da kabul edilmektedir.

Bu ilkeler;

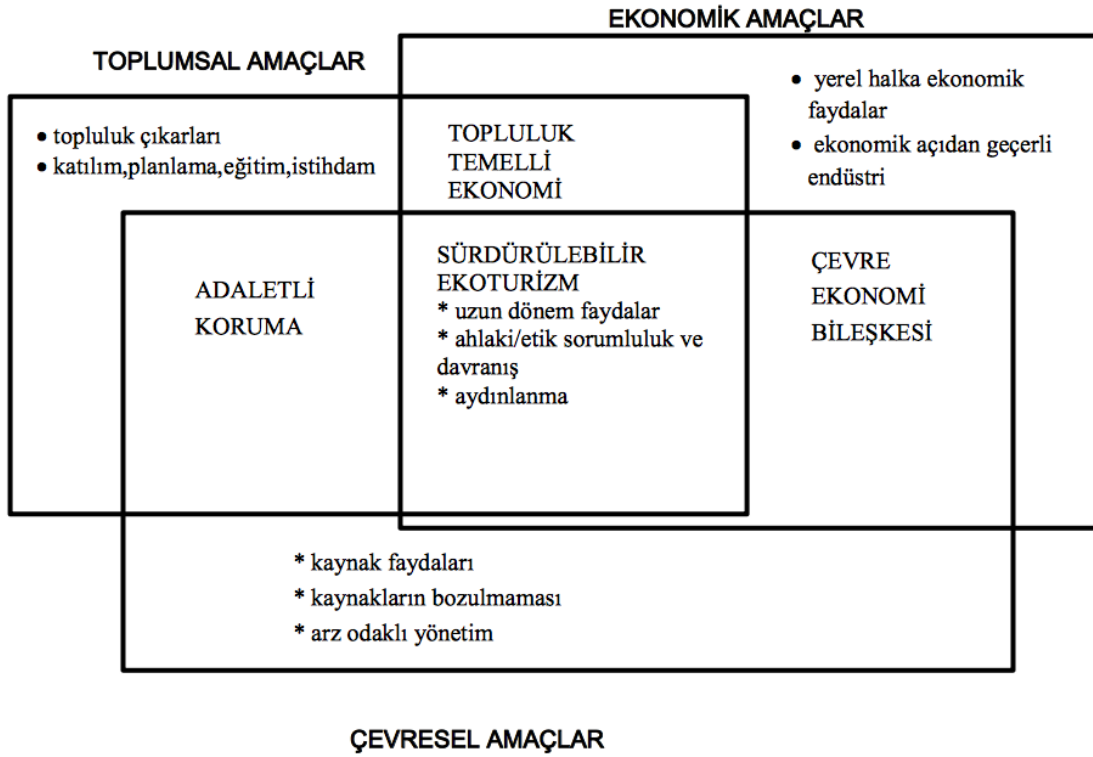
- Planlama, geliştirme ve işletme ile yerel halkın refahını artırmaya yönelik faaliyetlerde yerel halkın dahil edilmesi,
- Ziyaretçilere gidecekleri yerlerin doğal ve kültürel mirası hakkında bilgi verilmesi,
- Küçük gruplar için düzenlenmiş turlar olmasının yanı sıra, seyahat edenlerin kendilerini daha bağımsız hissetmelerine katkıda bulunulması olarak sıralanabilir (World Ecotourism Summit, 2002).

WTO (World Trade Organization)'nun belirlediği ilkelerin yanı sıra ideal bir sürdürülebilir ekoturizm modeli Sadler (1990) ve Wight'ın (1993) görüşleri üzerine de temellenmektedir. Wight, sürdürülebilir ekoturizmi 9 ilkeye dayandırmıştır.

Bu ilkeler;

- Kaynakların azaltılması, çevreye duyarlı olunması,
- İlk elden katılımcı ve aydınlatıcı deneyimler sağlanması,
- Tarafların (yerel topluluklar, devlet, sivil toplum kuruluşları, endüstri ve turistler) gezi öncesi, sırası ve sonrasında eğitimini kapsaması,
- Kaynağın gerçek değerlerinin farkında olunması,
- Kaynağın kendi koşullarının kabul edilmesi, sınırlarının tanınması,
- Tüm taraflar için doğal ve kültürel çevreye karşı ahlaki ve etik sorumlulukların ve davranışların geliştirilmesi,
- Kaynağa, yerel topluluğa ve endüstriye uzun dönemli faydalar sağlanması,

- Ekoturizm etkinlikleri dışsal kaynaklara olduğu kadar içsel etkinliklerde de çevreye duyarlı olunması olarak maddelenir (Sungur, 2012).

Şekil 3.1.1 Sürdürülebilir Ekoturizmin Amaçları

Kaynak: Sungur, 2012; Sadler, 1990; Wight, 1993 sonrası.

3.2. EKOTURİZMİN ETKİLERİ

3.2.1. Çevresel Etkiler

Ekoturizm, uygulandığı ülkelerde birçok olumlu etkiye sebep olmaktadır. Değerli doğal alanlar koruma altına alınmış, çevreye zarar veren faaliyetlere karşı korunmaya başlamıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artmış, atık üretimi azalmıştır. Örneğin; Kosta Rika'nın en gözde ulusal parklarından Manuel Antonio'daki Si Como No tatil köyünde güneş enerjisi kullanılmakta, ulaşım araba ya da yürüyüş yolu yerine hava köprüleriyle sağlanmakta, erozyonu engelleme aracılığı ile bölgeye özgü bitkiler yetiştirilmektedir (Mastny, 2002).

Ancak ekoturizmin doğru uygulanmadığı durumlarda çevreye olumsuz etkileri de olmaktadır. Yoğun kalabalığın sebep olduğu tahribat, erozyon, ormanların zarar görmesi, kaynakların yanlış kullanımı gibi olumsuz çevresel durumlar da meydana gelmektedir.

Ekoturizm alanlarında gerçekleştirilen bazı faaliyetlerin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin somut örnekler şu şekilde özetlenebilir (Demir ve Çevirgen, 2006b);

- Nepal’de doğa yürüyüşü endüstrisinin hızlı gelişmesi Katmandu’nun nüfusunu artırarak yürüyüş yollarının yok olmasına ve kalabalıklaşmaya neden olmuştur. Ayrıca otel inşası için malzeme ve yemek pişirmede odun kullanımı ormanları azaltmış, seller ve heyelanlar ortaya çıkmıştır.
- Kenya’da safari faaliyetleri yaban hayatı popülasyonunu, yaşam alanlarını ve yiyecek kaynaklarını azaltmaktadır. Günümüzde çita nüfusu yok olmanın eşiğine gelmiştir.
- Amerika’daki Yellowstone Milli Parkında turistlerin bıraktıkları çöpler ayıların yaşam alanlarını terk etmelerine ve zamansız ölmelerine neden olmaktadır.
- Brezilya kıyı şeridindeki yetersiz kanalizasyon sistemi nedeniyle dereler, göller ve okyanus kirletilmekte, bu durum yüzme ve balıkçılık için su kaynaklarını güvensiz hale getirmektedir.
- Filipin ve Maldiv Adaları’nda resort inşaat malzemesi için mercan kayalığı kazısı ve dinamitlemesi bu hassas alanlara zarar vermekte ve yerel halkın geçim kaynağı olan balıkçılığı yok etmektedir (Kuter ve Ünal, 2009).

3.2.2. Ekonomik Etkiler

Turizm, global anlamda en büyük sektörlerden biridir. Ekoturizmin turizm sektörü içerisindeki payı gittikçe büyümektedir. Ekonomik çeşitliliğe ve uzun süreli ekonomik fırsatlara sebep olmaktadır. Gaul (2003)’e göre ekoturizmin olumlu ekonomik etkileri;

- Yerelde yaşayanlar için istihdam olanaklarının artması
- İlave bölgesel gelirler (ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen direk gelirler ve parklara giriş ücretleri; yöresel sanatlar ve zanaatlar ile restoranlar, oteller, birahaneler ve buralardan gelen vergiler) sağlamasıdır.
- Ekoturizmin geliştiği bazı destinasyonlarda belirtilen olumlu ekonomik etkilere ilişkin somut örnekler şunlardır (Demir ve Çevirgen, 2006b);
- 1993 yılında Dominik Hükümeti’nin teşvikiyle Karayip’liler doğal ve kültürel kaynaklarının korunması ve ekonomik teşvik sağlanması amacıyla ekoturizmi geliştirmek için bir yöntem planı oluşturmuşlardır. Bu plan yerel halkın katılımı ile onların kültürü, çevresi ve yaşam şartlarını geliştirecek şekilde kaynakların yönetimini

sağlamıştır. Böylece yerel halk ürettikleri sepetler, el çantaları gibi el sanatları ve yerel tarım ürünlerinden önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır. Örneğin bir el sanatları işçisi aylık 320 Amerikan Doları gelir elde etmekte ve Dominik Cumhuriyeti'nin gayri safi milli hasılasına yılda 1000 Amerikan Doları katkı sağlamaktadır. Ayrıca turizm, yerel halka kendilerine ait mülklerde küçük konaklama olanakları sunmaları, taksi şoförlüğü, tur rehberliği gibi yeni istihdam olanakları yaratmıştır.

- Diğer başarılı bir örnek olarak gösterilen Küba'da, ekoturizmin ülke genelinde sağlayacağı istihdam ve diğer ekonomik faydalarla yakın gelecekte başlıca endüstrilerden biri durumuna geleceği beklenmektedir (Kuter ve Ünal, 2009).

Ekoturizmin olumlu etkilerinin yanı sıra enflasyona sebep olması, turizm kaynaklı faaliyetlerin kaynakları aşırı tüketimi ve elektrik ve su kesintilerine sebep olmaları gibi olumsuz etkiler de görülebilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006b).

3.2.3. Sosyokültürel Etkiler

Birçok kültürü ve farklı ırklardan birçok insanı bir araya getirerek sosyo-kültürel anlamda da olumlu etkileri olan ekoturizm, yere halka kazanç sağlamakta ve göç oranını kontrol altında tutmaktadır.

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumlu sosyal ve kültürel etkileri; yerel halk için yiyecek ve içme suyu temin etmesi, gelişmiş sağlık hizmetleri, yerel bölgelerde yaşayanlar için geliştirilmiş eğitim, geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirmeye alınması ve konfor ve yaşam şartlarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri ise; hızlı nüfus artışı, yerel halkın memnuniyetinde azalma, yerel halkın yeme alışkanlıklarında değişikliklerdir.

Ekoturizmin sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri (Demir ve Çevirgen, 2006b);

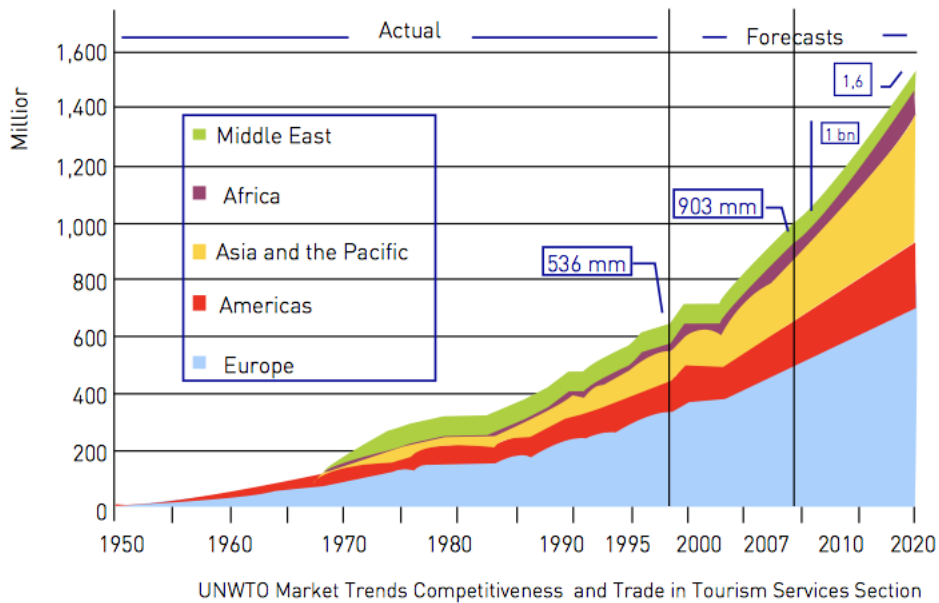
- Festivaller, şovlar, gösteriler gibi kültürel faaliyetlerin bir ticari etkinlik olarak turistlere sunulmaya başlanması bu değerlerin orijinal yapısını bozmakta ve kültürel bozulmalara neden olabilmektedir.
- Ekoturizmin yerel sosyal sistem üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir. Bu etkiler; konaklamalar, hizmetler, alt yapı gibi yerel olanakların turistlerle paylaşılması, yönetim ve

profesyonel kadrolar için yöre dışından büyük yetki ve yüksek ücretlerle istihdam sağlanması, kumar, çeşitli suçlar, alkol tüketimi gibi faaliyetlerin artması, ziyaretçi sayılarının artmasıyla dilde ve yerel kültürde bir erozyon olması gibi durumların ortaya çıkardığı rahatsızlıklar şeklinde belirtilebilir (Kuter ve Ünal, 2009).

4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EKOTURİZMİN YERİ

4.1. DÜNYA ÜZERİNDE EKOTURİZM SEKTÖRÜ

Dünya çapında eko-turizm için yapılan araştırmalardan varılan sonuçlar üzerinde duracak olursak; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNEP)'nin yapmış olduğu bir araştırmaya göre; eko-turizm, turizm dalları içinde şu anki sıralamasıyla en üst seviyelerde yer almaktadır. WTO' nun yapmış olduğu bazı tahminlemelere göre hem turist sayısına bakıldığında hem de toplamdaki seyri değerlendirildiğinde, artış olduğu gözlenmektedir. Aynı zamanda WTO' nun araştırmalarına göre, diğer turizm harcamalarındansa eko-turizme yapılan seyahat harcamalarının dünya ortalamalarından 5 kat daha fazla arttığı gözlemlenmektedir ve bu artış hızı yılda yüzde 20'ye karşılık gelmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün derlediği verilere göre; Dünyanın en çok ziyaret edilen altıncı ülkesi olan Türkiye, dünya turizm pazarında yüzde 3,5'lik, Avrupa turizm pazarında ise yüzde 6,8'lik payla önemli turizm noktaları arasında yer almaktadır (Ankaya, Yazıcı, Balık ve Aslan, 2018).

Tablo 4.1.1. 1950-2020 Uluslararası Ziyaretçi Sayısı ve Tahminleri (UNWTO Pazar Trendleri)

Kaynak: BAKA,2012; UNWTO

Dünya genelinde 235 milyondan fazla kişiye istihdam sağlayan (küresel istihdamın % 7,6'sı) turizm sektörü, dünyadaki en büyük sektörlerden biri olup küresel ekonomik gelişime güçlü bir ivme kazandırmaktadır. (WTTC, 2010) 150 ülkenin % 80'inde turizm en yüksek ihracat geliri sağlayan ilk 5 sektör arasındadır. 150 ülkeden 60'ında da ihracat şampiyonu olan sektördür. Sektörün 2010 yılında 5.751 milyar ABD doları hacme ulaştığı ve dünya GSYİH'sının % 9,2'sine tekabül ettiği tahmin edilmektedir. Ortalama her yıl % 3-4 hızında büyümesi beklenen dünya GSYİH'sına karşılık turizm sektörü yıllık ortalama % 6 ila % 7 seviyelerinde büyüme gerçekleştirmektedir. Türkiye'de ise yaklaşık 1,7 milyon kişiye istihdam sağlayan sektör (toplam istihdamın % 7,2'si), 2009 yılında 95,3 milyar TL değerinde ekonomik faaliyette bulunmuştur. Bu rakam Türkiye'nin toplam GSYİH'sinin yaklaşık % 10,2'sine denk gelmektedir (BAKA,2012).

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society-TIES) ekoturistlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- 35-54 yaş arası, %52'si erkek, %48'i bayan, değişik sosyal ve sportif aktivitelerde bulunan kişiler,
- Ekoturistler ve ekoturistliğe yatkın kişiler daha yüksek gelir gruplarından olup, %26,6'sı 90.000 ABD Doları üzerinde, %39,5'i yönetici konumunda,
- % 82'si en az üniversite mezunu,
- Yıllık seyahat harcamaları geleneksel bir turistten ortalama 2000 USD daha fazla ve %26'sından fazlası bir destinasyonda 1000-1500 USD harcıyor,
- Ekoturistlerin % 50'sinden fazlası bir destinasyonda 8-14 gün kalıyor,
- % 60'ı eşleriyle, % 15'i çocuklarla ve % 13'ü yalnız seyahat ediyor,
- Ekoturist için motive edici unsurlar: bozulmamış doğa, yerel kültür, yabani hayvanlar, yürüyüş,
- Sürekli yeni yerler görme ve yeni deneyimler yaşama isteği mevcuttur (TIES).

Kosta Rika: Ekoturizmde öncü ülkelerden birisidir. Önemli ekoturizm destinasyonlarından biri olan Kosta Rika'da ziyaretçi sayısı 1964 yılında 64.000 iken 1995 yılında bu sayı 792.000'e yükselmiş, turizm gelirleri de 10 milyon dolardan 661 milyon dolara yükselmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006: 133).

Yeni Zelanda: Güney Pasifik ülkesi ve Avustralya'nın komşusu Yeni Zelanda'da 1980'lerden bu yana uluslararası turistlerin ülkeyi tercihleri %14 oranında artış göstermiştir ve burada uluslararası turizm, özellikle doğa turizmine dayalıdır (Kasalak,2015).

Vietnam ve Nepal: Vietnam ve Nepal gibi az gelişmiş ülkeler ekoturizmle ilgili alt yapı gereksinimleri için politikalar geliştirmektedir. Örneğin, Brezilya'nın 1996 yılındaki ekoturizm yatırımı üç milyon Amerikan Doları iken (bu rakamın Arjantin, Costa Rica, Ekvator, Peru ve Sili gibi ülkelerin yatırımından daha düşük olduğu ifade edilmektedir) 1997 yılında 200 milyon \$'lık "Amazon'da ekoturizmi geliştirme programı" başlatmıştır. Ülkeler, bu politikalar ile yerel toplumun refahını düşünürken doğal ve kültürel çevrenin korunmasına yardımcı olacak yasal düzenlemeleri de yapmaktadır (Kasalak, 2015; Hawkins ve Lamoureux, 2001:68).

Avusturalya: Günümüzde en önemli ekoturizm destinasyonlarından biri olan Avustralya 1994 yılında dünyada ilk defa turistik çekiciliğe sahip doğal çevreye karşı artan uluslararası ilgi karşısında ulusal bir ekoturizm planı hazırlamıştır (Demir ve Çevirgen, 2006: 92).Turizm, Avustralya'nın en önemli döviz kaynağıdır. Avustralya'da 1983 ile 1993 yılları arasında uluslararası turist sayısı %12'lik büyüme oranıyla 944.000'den 3.000.000'a yükselmiştir ve bu 10 yıllık süre içerisinde 130.000 kişi ekoturizm sayesinde istihdam olanağına sahip olarak 10.6 milyar dolar gelir elde etmiştir. Avustralya'da bulunan, 345.950 km²'lik alanı kaplayan Dünya Mirasları Listesi'ndeki Great Barrier Reef Marine Park'ı 1,6 milyon turist ziyaret etmekte ve sadece bu turistlerden 1 Milyar Avustralya Doları (988 Milyon ABD Doları) gelir elde edilmektedir (Kasalak, 2015).

ABD: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yellowstone Milli Parkı'nı 2010 yılında 3.640.184 kişi ziyaret etmiştir ve 2012 yılında 3.710.000 kişinin ziyaret etmesi beklenmektedir. Amerika'daki milli parklara ziyaretler aracılığıyla turizm ile ilişkili en az 300.000 iş desteklenmiştir. Florida Keys Bölgesi'nde yapılan dalışlar yıllık 75 Milyon ABD Doları gelir sağlamaktadır. Karayip Adaları'nda büyük ölçüde ekoturizmden oluşan turizm endüstrisi 2008 yılında 27,1 Milyar ABD Doları hacme ulaşmıştır. Karayip Adaları'nda sadece resif ziyaretlerinden km² başına tahmini olarak 100.000-600.000 ABD Doları gelir sağlanmaktadır. Ürdün 2010 yılında Wadi Rum dışındaki bölgelerde yapılan ekoturizm faaliyetlerinden 2,1 Milyon ABD gelir elde etmiştir (Kasalak, 2015).

İtalya: İtalya'da kırsal turizm 1980'lerden sonra pek çok kişi tarafından keşfedilmiştir. Kırsal turizmi, seçenlerin büyük kısmını yetişkinler oluşturmaktadır. Onların da % 60'ını aileler

meydana getirmektedir. Bu haliyle, İtalya'da kırsal turizm "aile ile yetişkin turizmi" olarak açıklanabilir. 1986 yılında tarımsal turizm, 55.000 yatak kapasitesine sahipti ve bu turizm türüyle ilgili 6.000 çiftçiden 2.000'i, ikinci etkinlik olarak turizmi sürdürmüşlerdir. Bugün Tatil çiftliklerinin sayısı 13500, yatak sayısı ise 150 bindir (Kasalak, 2015; Yeniçare, 2012:7).

İngiltere: İngiltere'de bazı görüşler, kırsal turizmin doğayı tahrip ettiği yönündedir. Zıt görüşte olanlar ise; kırsal turizmin çok az alan kullandığını, buna karşın çok fazla gelir getirdiğini savunmaktadır. Nitekim Devon kenti kırsalında 1973 yılında tarımda 2.250 kişiye iş verilirken daha sonra 38.800 kişiye ulaşmıştır.2000 yılı verilerine göre Yunanistan'da turizmle uğraşan 891 çiftlik bulunmaktadır. Bu tarım işletmelerinin %35,7'si sadece konaklama hizmeti, 46,2'si konaklama ve kahvaltı, ve %6,7'si konaklama+kahvaltı+öğle yemeği hizmeti vermektedir. Geriye kalan %11,4'ü ise gelen ziyaretçilere ortak mutfağı bulunan odalarda hizmet vermektedir (Kasalak, 2015; Aydın, 2012:42-43).

4.2. TÜRKİYE'DE EKOTURİZM SEKTÖRÜ

Türkiye, tarihi, kültürel ve doğal güzellikler açısından oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Ekoturizm, ülkemizde dört mevsim ekonomik kazanç sağlanabilmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de başlıca ekoturizm çeşitleri; akarsu sporları, agro-turizm, botanik turizmi, doğa yürüyüşü, kamp-karavan turizmi, dağ turizmi, bisiklet turları, ornitoloji turizmi ve yayla turizmi olarak sıralanabilir.

Endemik türler, flora ve fauna konusunda Türkiye nadir rastlanan bir zenginliğe sahiptir. Türkiye'nin florasındaki endemizm oranı %34.4'tür. Ayrıca dünyadaki üç önemli kuş göç yolunun ikisi (batı palearktık ve Afrika arasındaki) ülkemizden geçmektedir. Türkiye'deki en uzun iki yürüyüş yolundan biri olan 'St. Paul Yürüyüş Yolu' Batı Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır (Ankaya, Yazıcı, Balık ve Aslan, 2018).

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)'ne göre;

- 2014 yılında uluslararası seyahat eden turist sayısı 1 milyar 138 Milyon kişiyi buldu. Yaratılan ekonomik hacim ise 1.2 trilyon dolara çıktı.
- Dünyada turizm sektörü yıllık yüzde 4-7, doğa ve macera turizmi yıllık yüzde 20-30 büyüme gösteriyor.
- Doğa ile ilgili turizm hareketlerinin 2014 yılı sonunda ulaştığı rakam 400 milyar dolar düzeyinde.

- Bunların içinde sadece macera turizmi segmentinin 2014 yılı pazar büyüklüğünün 263 milyar dolar düzeyinde olduğu ifade ediliyor.
- Tüketicilerin 3'te 1'i çevreye duyarlı tatiller için yüzde 2 ila yüzde 40 arasında daha fazla ödeme yapmaya gönüllü oldukları vurgulanıyor.
- Seyahat eden insanların yüzde 79'u çevreye duyarlı tesislerde konaklamak istiyor.
- Seyahat eden insanların yüzde 20'si milli parkları ziyaret etmeyi tercih ediyor.
- Seyahat eden insanların yüzde 15'i alışılmadık macera sporlarını tercih ediyor.
- Türkiye'de toplam 3 bin 49 tane koruma altında alan bulunuyor. Bu alanların toplam büyüklüğü 7 milyon 883 bin 551 hektar. Korunan alan sayısı anlamında İzmir 318 alan ile birinci olurken, alan büyüklüğü olarak bakıldığında ilk sırada 330 bin hektarın üzerindeki büyüklük ile Antalya yer alıyor.
- Türkiye'de doğa ve macera turizmine hitap edebilecek nitelikteki yerlerin sayısı az değil. Toplam alanı 850 bin hektara yakın 40 milli parkın yanı sıra 90 bin hektarı aşan büyüklüğüyle 192 tabiat parkına sahip olan Türkiye'de doğal sit sayısı bin 273.
- Türkiye'de korunan alan sayısı 2002 yılında 964 iken 2013 yılında 3 bin 49'a yükseldi. Yani, 11 yılda 3 kattan fazla arttı. Korunan alan büyüklüğünün Türkiye'nin toplam yüzölçümüne yüzde 8.1 (TÜRSAB,2017).

YILLAR	TURİZM GELİRİ (1000\$)	ZİYARETÇİ SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (\$)
2003	13 854 866	16 302 053	850
2004	17 076 606	20 262 640	843
2005	20 322 112	24 124 501	842
2006	18 593 951	23 148 669	803
2007	20 942 500	27 214 988	770
2008	25 415 067	30 979 979	820
2009	25 064 482	32 006 149	783
2010	24 930 997	33 027 943	755
2011	28 115 692	36 151 328	778
2012	29 007 003	36 463 921	795
2013	32 310 424	39 226 226	824
2014	34 305 904	41 415 070	828
2015	31 464 777	41 617 530	756
2016	22 107 440	31 365 330	705
2017	26 283 656	38 620 346	681

Tablo 4.2.1 Türkiye'de Turizm Sektörü (2003-2017) Gelir,Sayı ve Ortalama Harcama

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB, 2017)

Türkiye’de toplam 3 bin 49 tane koruma altında alan bulunuyor. Bu alanların toplam büyüklüğü 7 milyon 883 bin 551 hektar. Bu alanların illere dağılımına bakıldığında ise İzmir ve Antalya illeri öne çıkıyor. Korunan alan sayısı anlamında İzmir 318 alan ile birinci olurken, bunu 311 alan ile İstanbul, 246 alan ile Muğla, 176 alan ile Antalya ve 123 alan ile Mersin takip ediyor. Alan büyüklüğü olarak bakıldığında ise ilk sırada 330 bin hektarın üzerindeki büyüklük ile Antalya ilk sırada yer alıyor. Antalya’yı 309 bin hektarın üzerinde alan büyüklüğüyle Muğla, 129 bin hektarlık alanla İstanbul izliyor.

Toplam alanı 850 bin hektara yakın 40 milli parkın yanı sıra 90 bin hektarı aşan büyüklüğüyle 192 tabiat parkına sahip olan Türkiye’de en büyük koruma alanları ise sulak alanlardan oluşuyor. Türkiye’de 31 adet tabiatı koruma alanı, 112 adet tabiat anıtı, 80 adet de yaban hayatı geliştirme sahası bulunuyor. Sahip olunan doğal sit sayısı ise bin 273 (TÜRSAB, 2017).

Korunan alanlar	Sayısı	Alanı (HA)
Milli Park	40	848.202
Tabiat Parkı	192	90.218
Tabiatı Koruma Alanı	31	64.242
Tabiat Anıtı	112	6.683
Yaban Hayatı Geliş. Sahası	80	1.191.340
Sulak Alanlar	135	3.215.500
Özel Çevre Koruma	16	2.459.116
Doğal Sit	1.273	1.322.748

Tablo 4.2.2 Türkiye’de Korunan Alanlar

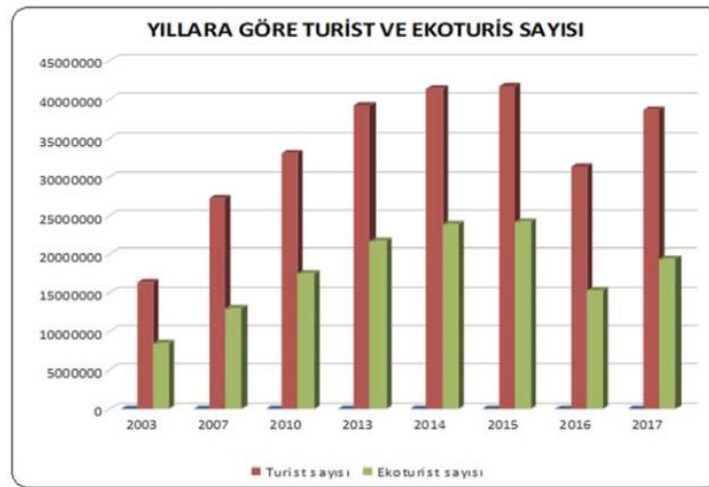
Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB,2017)

Bunların yanı sıra ATAK Projesi, Belek Yönetim Planı, Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi, Yayla Turizmi Projesi, Akarsu Turizmi Projesi, Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi, Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi, Mağara Turizmi Projesi, Sportif Olta Balıkçılığı Projesi, Kus Gözlemciliği Projesi, Tarım- Çiftlik Turizmi Projesi, Botanik Turizmi Projesi, İpek Yolu Projesi, Av Turizmi Projesi sayılabilir (Bakırcı, 2002; Dinçer Şen, 2010). Türkiye’de ekoturizme ilişkin projelerden bir diğeri Küre Dağları Milli Parkı’nda uygulanan Küresel Çevre Fonu (GEF) destekli “Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi Projesi”, Haziran 2012’de Brezilya’da gerçekleştirilecek olan Rio +20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi uygulamalarıyla Türkiye’yi temsil edecek en iyi 25 uygulamadan biri olarak seçilmiştir. 2005 yılında başlanan Kuş Cennetleri Projesi ile bugüne kadar 13 kuş cenneti hayata geçirilmiştir.

Bunlar: Balıkesir’de Manyas; Bolu’da Yeniçağa Gölü; Adıyaman’da Gölbaşı; Bursa’da Uluabat Gölü; Konya’da Kozanlı; Sivas’ta Tödürge Gölü; Osmaniye’de Kirmitli; Muğla’da Dalyan Gölü; Muğla’da Tuzla Gölü; İzmir’de Gediz Deltası; Burdur’da Burdur Gölü; Tokat’ta Kaz Gölü; Samsun’da Kızılırmak Deltası Kuş Cennetleri’dir. Bunlar arasında Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı 2004 yılında Avrupa Birliği tarafından A Sınıfı Kuş Cenneti Diplomasına layık görülmüştür (Yeşil Mavi, 2012). Dalyan, ekoturizme yönelik güzel bir örnektir. Sahip olduğu biyolojik çeşitlilik ile birlikte, özellikle deniz kaplumbağalarının üreme bölgesi olan İztuzu Kumsalı birçok turist çekmektedir. Yine Dalyan ağzı açıklarında dünyada nesli tükenmekte olan 12 memeliden biri olan ve koruma altına alınan Akdeniz Foku görülebilmektedir (Sungur, 2012; Demir ve Çevirgen, 2006). Türkiye’nin turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 2017 yılı içerisinde 3.1’dir. Turizm gelirlerinin ihracata oranı ise 16.7’dir (Ankaya, Yazıcı, Balık ve Aslan, 2018).

Tablo 4.2.3 Türkiye’de Yıllara Göre Turizm ve Ekoturizm Geliri

Tablo 4.2.4 Türkiye’de Yıllara Göre Turist ve Ekoturist Sayısı

Kaynak: Ankaya, Yazıcı, Balık ve Aslan, 2018; TÜİK, 2017

5. SONUÇ

Ekoturizm kavramı, turizm sektörünün olumsuz etkilerini azaltma amacıyla sürdürülebilirlik anlayışının turizm sektörüne entegre edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Son yıllarda dünya çapında hızlı bir şekilde popülerlik kazanarak, çok sayıda ülkenin ekonomisinde önemli bir yer edinmiştir. Ekoturizm kavramının yıllar içerisinde değişiklik gösteren birçok tanımı ortaya konmuştur ancak 2002 yılında gerçekleşen ‘ Quebec Dünya Ekoturizm Zirvesi’nde; ortak bir ekoturizm tanımı ‘yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım’ olarak belirlenmiştir.

Ekoturizm kavramının birçok ülke tarafından benimsenen ilkeleri arasında; çevreye duyarlı olunması, katılımcıların bilinçlendirilmesi ve kaynağa, yerel topluluğa ve endüstriye uzun dönemli faydalar sağlanması sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra, ekoturizm kavramının sürdürülebilirlik anlayışı ile beraber çevresel, ekonomik ve sosyokültürel açıdan uygulandığı konuma ve çevresine birçok olumlu etkisi olduğu görülmektedir.

Değerli doğal alanların koruma altına alınması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması, atık üretiminin azaltılması, yerelde yaşayanlar için istihdam olanaklarının artması, ilave gelir sağlanması, geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirilmeye alınması ve yaşam şartlarının geliştirilmesi ekoturizm kavramının olumlu etkileri olarak sıralanmaktadır.

Dünya üzerinde, ABD, Kosta Rika, Yeni Zelanda, Vietnam, Nepal ve Avustralya’nın ekoturizm sektöründe başı çektiği görülmektedir. Türkiye’nin sahip olduğu endemik türler, flora ve fauna konusunda nadir rastlanan bir zenginliğe sahip olması; ülkenin ekoturizm potansiyelini oldukça arttırmaktadır.

Milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar ve doğal sit alanları gibi unsurların değerlendirilmesi, ziyaretçi sayısının artışı gibi olumlu gelişmelerin; Türkiye’de son yıllarda ekoturizm üzerinden elde edilen geliri ve ekoturist sayısını arttırdığı tespit edilmiştir. Üretilmekte olan birçok sayıdaki proje ve planın uygulamaya konulmasının, Türkiye’nin ekoturizmden elde edeceği kazancı arttırarak beraberinde getireceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Akay B. ve Zengin B. (2012), 'Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği', Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23), 115-122.

Ankaya F. , Yazıcı K. , Balık G. ve Aslan B. (2018), 'Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları', Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı 1(2): 69-72.

BAKA (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (Eylül 2012), 'Ekoturizm Sektör Raporu', Erişim: 11 Eylül 2012.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2013), 'UNWTO Tourism Highlights 2013 Edition', (2013 Yılı Raporu).

Caldicott J. ve Fuller D. (2005), 'The Concept and Relevance of Ecotourism to Indigenous Economic and Human Development in Remote Australian Communities', Centre for Enterprise Development and Research, Southern Cross University Coffs Harbour Campus in Conjunction with the Centre for Regional Tourism Research (CEDOR), Occasional paper No:6, 18 s, Australia.

Çelem H., Kılıç Benzer A.N. (2007), 'Bolu-Göynük ve Yakın cÇevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi', Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu, 293 s, Ankara.

Demir C. ve Çevirgen A. (2006), 'Eko-turizm Yönetimi', Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, (1. Basım), s.70-71.

Erdoğan N. (2014), 'Ekoturizm: Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik', Sosyal Çevre Bilimleri, Edition:1, Ankara.

Hawkins D.E. ve Lamoureux K. (2001), 'Global Growth and Magnitude of Ecotourism', D.B. Weaver, (Ed.), *The Encyclopedia of Ecotourism* içinde (63-72), Australia: CABI International.

Kasalak A. M. (2015), 'Dünya'da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizmin Ülke Gelirlerine Katkıları', Journal of Recreation and Tourism Research, s. 20-26.

Kuter N. ve Ünal H. E. (2009), ‘Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri’. Orman Fakültesi Dergisi, 9(2): 146-156.

Rahemtulla Y. G. ve A.M. Wellstead (2001), ‘Ecotourism: Understanding Competing Expert and Academic Definitions. Infor. Report’, Nor- X-380 Canada.

Saskatchewan Environmental Society (2009), ‘The Ecotourism Incentive: Economic Development While Preserving The Environment’, 8 s., North Saskatoon, Saskatchewan, Canada.

Sungur, Z. (2012,. ‘Sürdürülebilir Ekoturizmin Toplumsal Etkileri: Türkiye’den Örnekler’, [Elektronik Sürüm]. International Conference On Eurasian Economies, 2012: 338-344.

TIES (1990), ‘Description and Ecotourism Principles’,1990.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2014.

UNESCO ve MAB (2002), ‘Ecotourism and Sustainable Development In Biosphere Reserves: Experiences and Prospects’, Workshop Summary report, Quebec City, May 24-25, 55 s., Canada.

Weaver (1998), ‘Ecotourism In the Less Developed World’, Cab International, Wallingford, UK.

Weaver D. ve Oppermann, M. (2000), ‘Tourism Management’, John Wiley & Sons, Australia, 468 pages.

Wight (1993), ‘Ecotourism: Ethics or Eco-Sell?’, Journal of Travel Research, Volume: 31, Issue: 3, Winter 1993, s.. 3-9.

World Ecotourism Summit (2002), ‘Québec Declaration on Ecotourism’, International Year of Ecotourism 2002, 19 s., Québec City, Canada.

Wood (2002), ‘Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability’, Paris: United Nations Environment Programme.

WTO (2009), ‘WTO-UNEP Concept Paper’, International Year of Ecotourism 2002.